

УДК 332.3

*О.І. КОТИКОВА, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки підприємств
Миколаївський національний аграрний університет*

Моніторинг та оцінка сталості розвитку сільськогосподарського землекористування регіонів України

Постановка проблеми. У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН для прийняття Порядку денного в галузі розвитку на період після 2015 року. Саміт розглядається світовою спільнотою як подія історичного значення. Проблематика Саміту охоплювала всі аспекти соціально-економічного розвитку, конкурентоспроможності країн, екологічної й енергетичної безпеки, глобального партнерства для розвитку, а обсяг ґрунтовної підготовчої роботи не мав прецедентів в історії. Після Саміту перед країнами-членами ООН постали нові завдання адаптації визначених на глобальному рівні цілей та їх моніторингу. В Україні також розпочалася робота зі встановлення цілей сталого розвитку на 2016-2030 роки, відповідних завдань і показників для моніторингу досягнення цілей [11].

Наразі ФАО розробив Глобальну стратегію поліпшення сільськогосподарської й сільської статистики [5], в рамках якої передбачається реалізувати, в тому числі, завдання по визначенню показників та індикаторів для здійснення моніторингу продовольчої безпеки (ЦСР 2), а також глобального

потепління, біопалива й навколишнього середовища.

Ініціатива з розробки Глобальної стратегії поліпшення сільськогосподарської та сільської статистики стала відповіддю на зниження кількості та якості сільськогосподарської статистики. Мета глобальної стратегії полягає в тому, щоб забезпечити доступ національних і міжнародних статистичних систем до одержання базових даних для проведення моніторингу ЦСР. Разом із тим систему індикаторів ФАО ще не представив і, відповідно, моніторинг не проводиться. В Україні на офіційному рівні моніторинг та оцінка сталого розвитку сільськогосподарського землекористування регіонів України також не здійснюється.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці пропонують різні підходи до побудови системи індикаторів оцінки стійкості розвитку. Найзручнішим способом, із погляду аналітиків, для прийняття рішень є визначення єдиного інтегрального показника, проте у методологічному відношенні розробити такий показник доволі складно.

Найавторитетнішими зарубіжними дослідниками проблеми стійкого розвитку є Д.Х. Медоуз (Meadows Donella H.) [10], Г.Х. Брунтланд (Brundtland G.) [7], М. Ешбі

© О.І. Котикова, 2017

(Ashby M.) [6], Н. Дросте (Droste N.) [9], К. Фіорела (Fiorella K.) [8] та ін. Проте зазначені науковці не вели досліджень сталості сільськогосподарського землекористування в Україні.

У раніше проведених дослідженнях [1] нами представлено результати критичного аналізу й узагальнення існуючих підходів і методик оцінки розвитку регіонів. Крім раніше визначених, слід виділити нову Методику проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики [2]. Відповідно до моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів за 2015 рік за переліком показників оцінки, наведених у Порядку проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики [4], результати моніторингу наведено за 12 напрямками: економічна й соціальна згуртованість; економічна ефективність; інвестиційно-інноваційний розвиток і зовнішньоекономічна співпраця; фінансова самодостатність; розвиток малого й середнього підприємництва; ефективність ринку праці; розвиток інфраструктури; відновлювана енергетика та енергоефективність; доступність і якість послуг у сфері освіти; доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я; соціальний захист і безпека; раціональне природокористування та якість довкілля.

Рейтингову оцінку проводили порівнянням відхилення значень показників за кожним конкретним регіоном від їх найкращих значень за регіонами за відповідний (звітний) період і відповідне ранжування регіонів від 1-го до 27-го місця. Рейтингова оцінка проводиться на основі підрахунку відносних відхилень показників кожного регіону від максимальних та мінімальних значень таких показників інших регіонів за формулою:

$$R_j = \sum_{l=1}^n \frac{x_{maxl} - x_{lj}}{x_{maxl} - x_{minl}} + \sum_{l=1}^n \frac{x_{lj} - x_{minl}}{x_{maxl} - x_{minl}}, \quad (1)$$

де R_j – сума рейтингових оцінок конкретного регіону за кожним із показників, що характеризують окремий напрям діяльності;

x_{ij} – значення i -го показника j -го регіону;

x_{maxi} – максимальне значення i -го показника;

x_{mini} – мінімальне значення i -го показника.

Перша частина формули використовується для оцінки показників, підвищення яких має позитивне значення (наприклад, обсяг реалізованої промислової продукції з розрахунку на одну особу населення), друга частина – для оцінки показників, підвищення яких має негативне значення (наприклад, сума заборгованості з виплати заробітної плати).

Середнє арифметичне значення суми рейтингових оцінок конкретного регіону за всіма показниками щорічної оцінки, що характеризують окремий напрям діяльності, визначають за формулою:

$$R_{cpj} = \frac{R_j}{n}, \quad (2)$$

де R_{cpj} – середнє арифметичне суми рейтингів конкретного регіону за всіма показниками окремого напрямку;

n – кількість показників, за якими проводився розрахунок за окремим напрямком.

За результатами розрахунків визначають інтегральну рейтингову оцінку як середнє арифметичне значення суми рейтингових оцінок конкретного регіону за всіма напрямками за формулою:

$$I_j = \frac{\sum_{l=1}^m R_{cpjl}}{m}, \quad (3)$$

де I_j – середнє арифметичне суми рейтингів конкретного регіону за всіма напрямками;

m – кількість напрямків, за якими проведено розрахунок.

Слід зазначити, що окремі з індикаторів комплексного рейтингового оцінювання соціально-економічного розвитку регіонів за 2015 рік, які оприлюднені Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [3], можна вважати такими, що частково відображають рівень сталості сільськогосподарського землекористування. Проте згадані індикатори розосереджені за різними напрямками, представлені у звіті частково і не дають змогу провести моніторинг та цілісну оцінку сталості розвитку сільськогосподарського землекористування регіонів України.

З іншого боку, згадана Методика застосовується для визначення результативності реалізації державної регіональної політики. Основною метою моніторингу й оцінки сталості розвитку сільськогосподарського землекористування регіонів України є забезпечення можливості їх ранжирування і визначення таким чином «депресивних», що потребують запровадження відповідних заходів по забезпеченню досягнення цілей сталого розвитку.

Оскільки офіційно затвердженого порядку проведення моніторингу та оцінки сталості розвитку сільськогосподарського землекористування регіонів України не існує, пропонуємо проводити такий моніторинг на основі методики, обґрунтованої нами раніше [5], з необхідними змінами, що відповідають цілям сталого розвитку України 2015-2030.

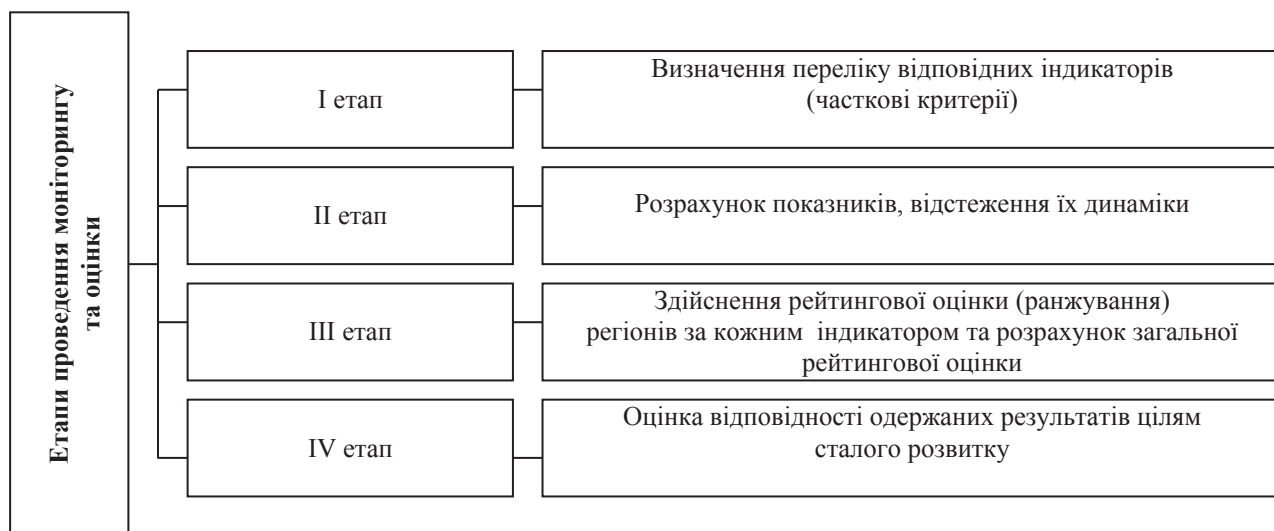
Мета статті – провести моніторинг й оцінку сталості розвитку сільськогосподарського землекористування регіонів України.

Виклад основних результатів дослідження. Моніторинг та оцінка сталості розвитку сільськогосподарського землекорис-

тування передбачає періодичне відстеження відповідних індикаторів на підставі наявних даних офіційної статистики, інформації центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і проведення на підставі даних моніторингу ранжування регіонів України порівнянням одержаних результатів з їх найкращими значеннями.

Моніторинг та оцінка сталості розвитку сільськогосподарського землекористування проводяться з метою спостереження за процесом реалізації цілей сталого розвитку сільського господарства, виявлення проблем розвитку сільськогосподарського землекористування регіонів і причин їх виникнення, підвищення ефективності управлінських рішень центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів земельного ринку.

Зважаючи на мету та завдання моніторингу, можемо визначити чотири етапи його проведення й оцінки сталості розвитку сільськогосподарського землекористування (рис. 1).

Рис. 1. Етапи проведення моніторингу та оцінки сталості розвитку сільськогосподарського землекористування регіонів України

Джерело: Розроблено автором.

На першому етапі для визначення переліку відповідних індикаторів необхідно:

обґрунтувати критерії оцінювання (вони мають бути інформаційно доступні, прості для розрахунків, їх має бути небагато, але вони повинні якомога повніше описувати розвиток землекористування регіонів);

розробити таку методику розрахунку інтегрального показника, щоб упорядкування за різними методами суттєво не впливало на місце в рейтингу. Крім цього, вона повинна бути достатньо простою та зрозумілою, а часткові показники, одержані в процесі розрахунку інтегральних показників, бути не

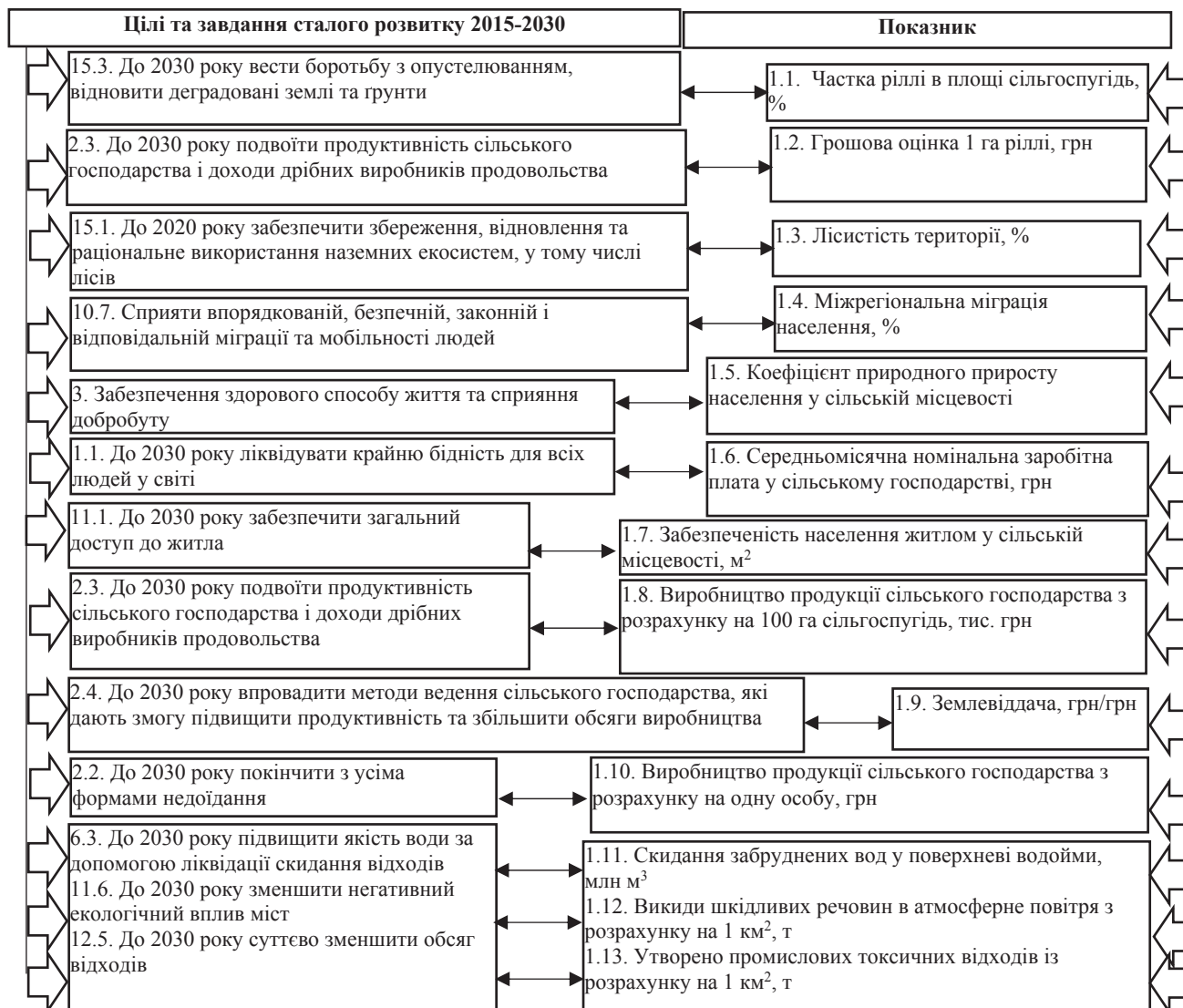
просто відносними коефіцієнтами, а мати економічне наповнення.

Оскільки, як зазначалося раніше, система показників має відображати рівень досягнення Глобальних цілей сталого розвитку 2015-2030, відтак до переліку часткових критеріїв, на нашу думку, слід включити такі показники (рис. 2): бал бонітету ґрунту або грошова оцінка гектара сільгоспугідь; частка ріллі в площі сільгоспугідь; лісистість території; обсяг виробництва продукції сільського господарства з розрахунку на 100 га сільгоспугідь; землевіддача; обсяги скидання забруднених вод у поверхневі водойми; викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря; утворення промислових токсичних відходів; обсяг виробництва продукції сільського господарства з розрахунку на од-

ну особу; міжрегіональна міграція населення; природний приріст населення у сільській місцевості; середньомісячна номінальна заробітна плата; забезпеченість населення житлом.

На другому етапі передбачено розрахунок запропонованого переліку індикаторів. Дані за 2006 та 2013 роки наведено в таблицях 1 і 2.

Позитивні зміни в переважній більшості регіонів встановлено по двох часткових індикаторах: землевіддача (негативна динаміка відмічена в АР Крим, Донецькій, Закарпатській та Львівській областях) й обсяги скидання забруднених вод у поверхневі водойми (негативна динаміка відмічена в АР Крим і Сумській області).

Рис. 2. Система показників моніторингу та оцінки сталості розвитку сільськогосподарського землекористування регіонів України

Джерело: Розроблено автором.

1. Показники (часткові критерії) моніторингу й оцінки сталості розвитку сільськогосподарського землекористування регіонів України за 2006 рік

Регіон	Показник												
	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7	1.8	1.9	1.10	1.11	1.12	1.13
АР Крим	79,1	11191	12,4	110,8	-4,5	952	16,7	210,5	0,19	1337	80	4,7	43,28
Вінницька	90,5	10018	14,2	78,2	-13,2	793	31,3	300,4	0,30	3216	2	8,0	0,03
Волинська	70,3	9069	34,3	97,2	-4,7	773	21,6	323,5	0,36	2720	1	2,8	0,03
Дніпропетровська	93,5	9852	6,0	109,9	-11,5	1139	26,1	263,2	0,27	1729	660	39,9	29,57
Донецька	86,9	10556	7,7	92,8	-11,7	1202	23,7	270,4	0,28	1084	1374	71,5	239,53
Житомирська	74,8	6235	35,5	77,7	-13,7	793	26,4	233,7	0,38	2430	23	2,5	0,82
Закарпатська	47,6	7946	56,5	62,8	-0,1	868	22,1	506,6	0,64	1684	13	5,5	0,32
Запорізька	88,4	10250	4,3	86,2	-11,0	1091	25,0	177,4	0,17	2052	457	13,9	289,91
Івано-Франківська	72,2	8653	45,6	85,7	-3,7	923	23,3	493,6	0,57	1775	26	22,9	3,68
Київська	84,5	9684	23,7	104,6	-15,3	1058	34,9	413,6	0,43	1429	16	7,2	5,64
Кіровоградська	95,9	9722	7,3	53,5	-12,0	819	26,3	211,2	0,22	3567	21	2,5	0,65
Луганська	72,6	8033	12,8	67,3	-12,8	1022	24,2	159,8	0,20	1173	222	24,0	33,31
Львівська	69,2	8064	31,7	90,8	-5,6	923	22,7	404,5	0,50	1658	180	9,5	10,96
Миколаївська	91,1	7985	4,9	92,1	-7,4	955	22,6	172,5	0,22	2530	29	2,8	22,09
Одеська	86,5	8515	6,7	94,6	-7,4	966	23,7	202,4	0,24	1946	183	4,2	0,08
Полтавська	90,0	10513	9,5	100,0	-14,9	961	27,2	260,4	0,25	3208	5	6,6	0,33
Рівненська	72,6	9513	39,7	84,3	-1,9	888	22,3	316,1	0,34	2386	25	2,9	0,52
Сумська	78,9	8913	19,1	69,0	-17,7	857	25,8	198,7	0,22	2354	10	3,3	73,66
Тернопільська	84,5	9612	14,4	72,4	-8,3	727	23,3	298,2	0,31	2609	3	3,9	0,01
Харківська	83,3	9847	13,2	124,5	-12,5	974	23,3	228,8	0,23	1787	20	10,3	2,89
Херсонська	94,0	10480	5,3	67,8	-5,6	800	21,6	196,2	0,19	3102	28	2,3	0,24
Хмельницька	81,3	10449	13,8	80,2	-14,5	792	28,0	248,8	0,24	2642	7	2,8	0,10
Черкаська	93,8	12059	16,1	89,7	-15,3	846	30,1	378,7	0,31	3742	20	5,0	0,13
Чернівецька	73,1	10301	31,8	110,0	-3,1	819	22,7	414,6	0,41	2075	7	4,0	0,01
Чернігівська	69,9	7398	22,4	83,6	-23,0	790	29,3	188,1	0,26	3010	29	2,7	0,20

Джерело: Розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Примітка: перелік показників див. рис. 2.

2. Показники (часткові критерії) моніторингу та оцінки сталості розвитку сільськогосподарського землекористування регіонів України за 2013 рік

Регіон	Показник												
	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7	1.8	1.9	1.10	1.11	1.12	1.13
АР Крим	80,8	24651	11,5	109,0	0,5	2204	19,0	448,4	0,18	3353	93	5,0	98,90
Вінницька	90,8	22067	14,3	86,2	-9,6	2410	34,3	979,3	0,44	11014	1	8,6	109,7
Волинська	73,1	19976	34,6	100,0	-0,3	2008	25,1	765,8	0,38	6097	1	2,4	28,4
Дніпропетровська	94,7	21701	6,0	85,7	-6,5	2344	27,6	688,5	0,32	4584	325	35,9	9420,2
Донецька	87,8	23255	7,7	71,6	-8,7	2581	26,0	645,2	0,28	2635	507	62,1	2006,9
Житомирська	81,3	13732	37,7	85,9	-8,9	2420	32,2	652,7	0,48	6643	3	3,0	22,5
Закарпатська	48,0	17599	56,8	70,3	3,2	2261	24,0	1072,1	0,61	3435	2	5,4	9,3
Запорізька	88,4	22577	4,4	78,2	-6,2	2052	27,1	447,1	0,20	5349	77	13,0	168,2
Івано-Франківська	76,4	19060	45,6	103,5	-1,5	2560	25,7	1138,0	0,60	4062	1	18,2	121,4
Київська	84,6	21331	23,1	153,6	-10,1	2766	44,6	990,1	0,46	3272	3	9,9	85,5
Кіровоградська	96,7	21415	7,7	75,0	-7,7	2251	27,9	641,7	0,30	11561	5	3,0	1582,4
Луганська	72,1	17694	13,4	59,0	-9,2	2126	26,2	382,5	0,22	2892	142	19,6	667,1
Львівська	71,0	17762	31,8	91,6	-2,5	2421	25,7	869,8	0,49	3470	46	10,9	121,6
Миколаївська	92,5	17588	5,1	79,8	-3,5	2073	23,5	530,6	0,30	8023	25	3,4	94,5

Одеська	88,8	18757	6,7	129,4	-1,8	1770	27,1	514,8	0,27	4740	81	4,9	21,3
Полтавська	92,8	22853	9,9	93,9	-10,6	2404	30,1	866,2	0,38	10952	5	6,1	200,3
Рівненська	77,7	20954	40,2	84,9	1,9	2296	24,0	829,3	0,40	5669	7	2,8	78,9
Сумська	80,0	19633	19,3	77,6	-13,5	2220	29,5	651,1	0,33	8271	27	3,3	28,4
Тернопільська	85,8	20043	14,6	79,5	-5,9	2048	25,8	836,4	0,42	7488	2	4,2	48,9
Харківська	84,2	21688	13,3	110,9	-7,8	2396	26,4	671,5	0,31	5343	13	10,5	65,6
Херсонська	93,7	23151	5,3	69,9	-2,8	2037	22,8	554,7	0,24	9123	2	2,6	12,2
Хмельницька	82,0	23016	13,9	87,5	-10,9	2453	31,4	780,2	0,34	8793	1	3,9	53,9
Черкаська	94,3	26562	16,2	87,6	-10,9	2488	33,4	1142,2	0,43	11821	8	7,2	49,2
Чернівецька	72,1	22685	31,9	120,3	-0,5	2213	25,6	1007,5	0,44	4973	2	4,8	51,3
Чернігівська	75,0	16295	23,2	81,6	-18,5	2157	38,3	542,9	0,33	8777	17	2,9	21,1

Джерело: Розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Примітка: перелік показників див. рис. 2.

Дослідження динаміки зміни визначених показників доводить про позитивні зміни в усіх регіонах по шести часткових індикаторах: грошова оцінка одного гектара сільгоспугідь (найбільший приріст встановлено в Черкаській, а найменший – у Чернігівській областях); середньомісячна номінальна заробітна плата (найбільший приріст – у Київській, а найменший – в Одеській областях); обсяг виробництва продукції сільського господарства з розрахунку на 100 га сільгоспугідь (найбільший приріст – у Черкаській, а найменший – у Луганській областях); обсяг виробництва продукції сільського господарства з розрахунку на одну особу (найбільший приріст – у Черкаській, а найменший – в Донецькій областях); забезпеченість населення житлом (найбільший приріст – у Київській, а найменший – у Миколаївській областях); природний приріст населення у сільській місцевості (найбільший приріст встановлено в Одеській, а найменший – в Івано-Франківській областях).

Негативні зміни в переважній більшості регіонів спостережено по чотирьох часткових індикаторах: частка ріллі в площі сільгоспугідь (позитивні зміни відбулися в Луганській, Херсонській та Чернівецькій областях, у Київській і Запорізькій – значення індикатора не змінилося); лісистість території (позитивні зміни відбулися в АР Крим, Київській та Івано-Франківській областях, у Дніпропетровській, Донецькій, Одеській і Херсонській – значення індикатора не змінилося); викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря (позитивні зміни відбулись у Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій і Сумській областях); утворення

промислових токсичних відходів (позитивні зміни бачимо в Запорізькій та Сумській областях).

За показником міжрегіональної міграції населення позитивна динаміка відзначена у Вінницькій, Волинській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Одеській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Херсонській, Хмельницькій і Чернівецькій областях.

Ранжування регіонів за показником частки ріллі в площі сільгоспугідь показує позитивні зміни у рейтингу по Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Івано-Франківській, Одеській, Полтавській та Рівненській областях. Значно знизилася позиція у рейтингу індикатора в Луганській і Чернівецькій областях (табл. 3).

З індикатором грошової оцінки сільгоспугідь поліпшилися позиції у рейтингу Миколаївської, Полтавської й Тернопільської областей, погіршились – у Закарпатській, Рівненській, Херсонській та Хмельницькій областях.

За рівнем лісистості території відбулося найменше змін – лише по чотирьох областях: зріс рейтинг Київської й Харківської, знизився – Луганської та Чернігівської.

На противагу, значні зміни відбулись у рейтингу областей за показником «міжрегіональна міграція населення»: найбільше він зріс в Івано-Франківській, Житомирській та Хмельницькій, значно знизилася позиція за цим показником у Дніпропетровській, Донецькій та Миколаївській.

За показником природного приросту населення у сільській місцевості більшість ре-

гіонів погіршили свої позиції у рейтингу: найбільше й найменше рейтинг зріс і знизився на п'ять позицій – відповідно на Волині та Хмельниччині.

Найбільші розриви у зміні рейтингових позицій відбулися за показником середньомісячної номінальної заробітної плати. На 18 пунктів знизився рейтинг Запорізької й Одеської областей, на 13 пунктів зріс рей-

тинг Хмельниччини. Незмінними залишилися позиції у Закарпатській, Рівненській, Тернопільській та Чернівецькій областях.

За рейтингом забезпеченості населення житлом значно зросли позиції Миколаївщини при незначному зменшенні позицій Житомирської, Одеської, Сумської й Чернігівської областей.

3. Рейтинг часткових критеріїв моніторингу й оцінки сталості розвитку сільськогосподарського землекористування регіонів України за 2006-2013 роки

Регіон	1.1		1.2		1.3		1.4		1.5		1.6		1.7		1.8		1.9		1.10		1.11		1.12		1.13	
	2006	2013	2006	2013	2006	2013	2006	2013	2006	2013	2006	2013	2006	2013	2006	2013	2006	2013	2006	2013	2006	2013	2006	2013	2006	2013
АР Крим	11	10	2	2	17	17	2	5	5	6	9	17	20	25	18	23	23	25	23	22	16	14	10	13	20	16
Вінницька	20	19	9	9	13	13	18	12	15	18	17	8	2	3	9	6	11	7	3	3	2	1	14	17	2	17
Волинська	4	5	16	16	5	5	7	7	6	1	21	24	19	20	7	12	7	11	7	12	1	1	4	1	2	6
Дніпропетровська	22	24	10	10	22	22	4	14	10	12	2	11	9	10	12	13	13	16	19	18	21	16	21	24	18	25
Донецька	17	16	3	3	19	19	9	22	11	15	1	2	13	15	11	17	12	20	25	25	22	17	22	25	22	24
Житомирська	9	11	25	25	4	4	19	13	16	16	17	7	7	5	15	15	6	4	11	11	11	3	2	5	12	5
Закарпатська	1	1	23	22	1	1	24	23	1	1	13	13	18	21	1	3	1	1	20	21	7	2	12	14	8	1
Запорізька	18	17	8	8	25	25	13	19	9	11	3	21	11	12	22	24	25	24	15	14	20	12	18	21	23	20
Івано-Франківська	5	7	18	18	2	2	14	6	4	4	11	3	14	18	2	2	2	2	18	19	13	1	19	22	14	18
Київська	15	14	13	13	8	9	5	1	19	19	4	1	1	1	4	5	4	5	22	23	8	3	13	18	15	14
Кіровоградська	25	25	12	12	20	20	25	21	12	13	16	14	8	9	17	18	20	19	2	2	10	4	2	6	11	23
Луганська	7	3	21	21	16	15	23	25	14	17	5	19	12	14	24	25	22	23	24	24	19	15	20	23	19	22
Львівська	2	2	20	20	7	7	11	9	6	7	10	6	15	17	5	7	3	3	21	20	17	11	15	20	16	19
Миколаївська	21	20	22	23	24	24	10	17	7	9	8	20	16	23	23	21	21	18	10	9	15	9	4	8	17	15
Одеська	16	18	19	19	21	21	8	2	7	5	7	25	13	11	19	22	17	21	16	17	18	13	9	12	3	4
Полтавська	19	21	4	6	18	18	6	8	18	20	10	9	6	7	13	8	15	12	4	4	4	4	17	15	9	21
Рівненська	6	8	15	14	3	3	15	15	2	3	12	12	17	22	8	10	8	10	12	13	12	5	5	3	10	13
Сумська	10	9	17	17	10	10	21	20	20	23	14	15	10	8	20	16	19	15	13	8	6	10	6	7	21	7
Тернопільська	14	15	14	15	12	12	20	18	8	10	22	22	14	16	10	9	10	9	9	10	3	2	7	10	1	8
Харківська	13	13	11	11	15	16	1	4	13	14	6	10	14	13	16	14	18	17	17	15	9	7	16	19	13	12
Херсонська	24	22	5	4	23	23	22	24	6	8	19	23	19	24	21	19	24	22	5	5	14	2	1	2	7	2
Хмельницька	12	12	6	5	14	14	17	11	17	22	18	5	5	6	14	11	16	13	8	6	5	1	4	9	4	11
Черкаська	23	23	1	1	11	11	12	10	19	21	15	4	3	4	6	1	9	8	1	1	9	6	11	16	5	9
Чернівецька	8	4	7	7	6	6	3	3	3	2	16	16	15	19	3	4	5	6	14	16	5	2	8	11	1	10
Чернігівська	3	6	24	24	9	8	16	16	21	24	20	18	4	2	21	20	14	14	6	7	15	8	3	4	6	3

Джерело: Розраховано автором.

Примітка: перелік показників див. рис. 2.

За обсягом виробництва продукції сільськогосподарства з розрахунку на 100 га сільгоспугідь найбільше зросли рейтингові позиції АР Крим і Донецької області; при

цьому значно втратили у рейтингу Полтавщина та Черкащина.

За показником землевіддачі на вісім позицій зріс рейтинг Донецької, тоді як Вінни-

цька й Сумська області втратили по чотири позиції у рейтингу.

За індикатором обсягу виробництва продукції сільського господарства з розрахунку на одну особу однаково знизився та зріс рейтинг (на п'ять позицій) відповідно у Сумській і Волинській областях.

Найгірше склалася ситуація в регіонах з індикатором обсягів скидання забруднених вод у поверхневі водойми – в усіх областях (за винятком Волинської та Полтавської, в яких рейтинг не змінився) позиції у рейтингу знизилися. На противагу, за показником викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря рейтинг майже всіх регіонів поліпшився (за винятком Волинської, Полтавської й Рівненської областей).

За показником утворення промислових токсичних відходів значно поліпшили свої позиції Вінницька (15 пунктів), Кіровоградська (12 пунктів) та Полтавська (12 пунктів) області; на 14 пунктів знизився рейтинг Сумщини.

Розрахунок загальної рейтингової оцінки пропонуємо проводити за раніше розробленою методикою [1]. За результатами розрахунків у 2013 році перші три місця у рейтингу одержали – відповідно Закарпатська, Волинська й Івано-Франківська області (табл. 4). Таким чином, за першими двома позиціями місця регіонів у рейтингу не змінилися, по Івано-Франківщині рейтинг зріс на п'ять позицій.

У Закарпатській області найвищі часткові індекси по п'яти з тринадцяти індикаторів: частці ріллі в площі сільгоспугідь, лісистості території, коефіцієнту природного приросту населення, землевіддачі та утворенню промислових токсичних відходів. У Волинській (2-ге місце), Київській (9-те місце) і Черкаській (10-те місце) областях найвищі значення часткових показників за трьома показниками. В Івано-Франківській, яка у рейтингу посіла 3-тє місце, дев'ять з тринадцяти часткових індикаторів мають значення вище 0,6.

4. Інтегральний показник оцінки сталості розвитку сільськогосподарського землекористування регіонів України

Регіон	2006 рік		2013 рік		2013 рік по відношенню до 2006 року, +/-	
	I_i	Місце за рейтингом	I_i	Місце за рейтингом	I_i	Місце за рейтингом
АР Крим	0,423	21	0,413	21	-0,010	0
Вінницька	0,527	7	0,594	5	0,067	-2
Волинська	0,630	2	0,700	2	0,070	0
Дніпропетровська	0,422	22	0,391	22	-0,031	0
Донецька	0,407	23	0,374	23	-0,033	0
Житомирська	0,501	10	0,570	8	0,069	-2
Закарпатська	0,654	1	0,742	1	0,088	0
Запорізька	0,395	24	0,369	24	-0,026	0
Івано-Франківська	0,525	8	0,619	3	0,094	-5
Київська	0,520	9	0,569	9	0,049	0
Кіровоградська	0,462	15	0,495	16	0,033	1
Луганська	0,360	25	0,339	25	-0,021	0
Львівська	0,489	13	0,480	17	-0,009	4
Миколаївська	0,437	19	0,433	20	-0,004	1
Одеська	0,431	20	0,451	18	0,020	-2
Полтавська	0,485	14	0,514	14	0,029	0
Рівненська	0,531	6	0,584	7	0,053	1
Сумська	0,451	17	0,505	15	0,054	-2
Тернопільська	0,553	4	0,520	13	-0,033	9
Харківська	0,437	18	0,448	19	0,011	1
Херсонська	0,455	16	0,548	11	0,093	-5
Хмельницька	0,496	11	0,588	6	0,092	-5

Черкаська	0,532	5	0,568	10	0,036	5
Чернівецька	0,619	3	0,619	4	0,000	1
Чернігівська	0,491	12	0,533	12	0,042	0

Джерело: Розраховано автором .

Останні три місця в рейтингу посіли Донецька, Запорізька та Луганська області. Основна причина таких низьких показників загальна для всіх цих областей – високі обсяги скидання забруднених вод у поверхневі водойми й викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря. Крім того, в Запорізькій області найнижчий рівень лісистості території та землевіддачі, в Луганській – найнижчі часткові індекси обсягів виробництва продукції сільського господарства з розрахунку на 100 га і міжрегіональної міграції населення; в Донецькій – найнижчі обсяги виробництва продукції сільського господарства з розрахунку на одну особу. В цілому розрив між найвищим та найнижчим узагальненим показником оцінки стійкості розвит-

ку сільськогосподарського землекористування становив 0,403 (в 2,2 раза).

Висновки. За проведеними розрахунками для розв'язання проблем у сфері сільськогосподарського землекористування державі слід особливу увагу приділяти слаборозвинутих регіонам, де складна екологічна ситуація (Дніпропетровська, Донецька, Івано-Франківська, Луганська) знижені продуктивність (Запорізька, Луганська, Закарпатська, Київська) і землевіддача (Запорізька, Луганська, Херсонська), сповільнено приріст населення (Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська) та надмірними є міграційні процеси (Закарпатська, Кіровоградська, Луганська, Херсонська області).

Список використаних джерел

1. Котикова О.І. Методологічні та методичні основи комплексної оцінки сталого розвитку сільськогосподарського землекористування // О. І. Котикова // Сб. науч. трудов SWorld. – Вып. 2. Т. 20. – Одесса: Куприенко, 2012. – С. 85-94.
2. Методика проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики [Електронний ресурс] // Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовт. 2015 р. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-%D0%BF/paran58#n58>.
3. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за 2015 рік [Електронний ресурс] // Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Департамент з питань регіонального розвитку. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/03/Otsinka-sotsialno-ekonomichnogo-rozvitku-regioniv-za-2015-r.-prezentatsiyni-materiali.pdf>.
4. Порядок проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики [Електронний ресурс] // Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовт. 2015 р. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-%D0%BF>.
5. ФАО [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Глобальна стратегія щодо поліпшення сільськогосподарської та сільської статистики. – Режим доступу до ресурсу: <http://gsars.org/en/> (дата звернення 03.03.2017) – Назва з екрана.
6. Ashby M. Materials and Sustainable Development / Ashby M. – UK: Butterworth-Heinemann, 2015. – 328 с. – (1st Edition).
7. Brundtland G. Opening address to the seventh meeting of the World commission on environment and development [Електронний ресурс] / Gro Brundtland // Report of the World Commission on Environment and Development. – 1986. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>.
8. Fiorella K. Agricultural interventions for improved nutrition: A review of livelihood and environmental dimensions / K. Fiorella, R. Chen, E. Milner. // Global Food Security. – 2016. – №8. – С. 39–47.
9. Steering innovations towards a green economy: Understanding government intervention / [N. Droste, P. Kuikman, N. Otter and other]. // Journal of Cleaner Production. – 2016. – №135. – P. 426–434.
10. The limits to growth. A report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind [Електронний ресурс] / D. Meadows, D. Meadows, J. Randers, W. Behrens III // A POTOMAC ASSOCIATES BOOK. – 1972. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf>.
11. UNU [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Цілі Сталого Розвитку 2016-2030. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення 03.03.2017) – Назва з екрана.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2017 р.

Фахове рецензування: 30.03.2017 р.

*